

AHMET MİTHAT EFENDİYE DAİR NOTLAR

Müstesna çalışkanlığı ile Türk milletine numune olabilecek olan Ahmet Mithat efendi hakkında hakiki bir tetkik yapabilmek, uzun senelere mütevakkıf, çetin bir iştir. Biz bu ufak makalemizde onun hayatı ve çok olan hususiyetlerinden bir kaçı hakkında malumat toplama çalıştık. Yazının küçük bir makale ve mevzuun da Ahmet Mithat olduğu naza-

YAZAN

HALİT TANYELİ

rı itibara alınır, görülecek bir çok eksiklikleri tabii bulmak icap eder.

Ahmet Mithat efendi, hicri 1260 (M. 1844) tarihine doğru Tophanedeki Hambereci yokuşunda, Karakaş mahalleindeki bir evde doğdu. Babası bezci Süleyman ağa namile maruf, fakir bir adamdır. Valdesi Nefise hanım isminde bir çerkes kadındır. Aynı zamanda metin bir kadın; oğlu menfi olarak Rodosa sürüldüğü zaman «Benim oğlum ne kadar büyük imiş ki, düşmanı bir padişahdır» diyor.

Küçük Ahmet daha beş, altı yaşlarında iken babasını kaybediyor. Sekiz on yaşlarına kadar Tophanedeki evde kalıyor ve bir müddet oradaki mahalle mektebine devam ediyor. Bir aralık ta biraderi İsmet efendinin Mısır çarşısındaki atar dükkânında çıraklık ediyor.

Daha o zamanda her şeye meraklı bir çocuktur. Kendisi bunu böyle söylüyor: «Her şeye meraklı bir adam olduğum gibi çocukluğumda dahi her şeye heves eder

ve her heveste ifrata kadar gider bir afacan olduğumdan...»

Ahmet efendinin Hafız İbrahim ağa isminde bir biraderi daha varmış ki, Niş ve Vidin eyaletlerinde müdirlik ve voyvodalık gibi hizmetlerde bulunmuş. Bir aralık bu Hafız ağa haksız yere Nişte hapsediliyor ve meşhur Mithat paşa Nişe vali tayin olunca hapisten kurtuluyor.

İşte Ahmet efendi annesile birlikte Nişe, bu biraderinin yanına gidiyor. Ahmet Mithatın Rumeliye gitmesi ve Mithat paşayı tanınması bu suretle oluyor. Bu tanışma neticesidir ki, evvelce ismi yalnız Ahmet olan muharririmiz Ahmet Mithat ismini almıştır.

Mithat paşa vilâyetini Nişten Tunaya nakledince Ahmet Mithatı da beraberine alıyor ve Rusçukta mektubi kalemine sokuyor. Genç adam artık bir hamî bulmuştur. Bir yandan Salih efendi namında bir müderrisle müfti Hafız Nuri efendiden arapça ve acemce öğreniyor, diğer taraftan da Fransızcaya çalışıyordu.

Ahmet Mithat Nişte ve Rusçukta malumatını genişletmeye çalışmış ve daha yirmidört, yirmibeş yaşlarında iken vilâyet gazetesine baş muharrir olmuştur.

Mithat paşa Bağdat valisi olunca maiyetile birlikte Ahmet Mithatı da İraka götürdü. Ahmet Mithat iki sene kadar kaldığı Bağdatta (Zevrâ) gazetesini tesis et-

ti. Bu işleri yaparken çalışmasını asla bırakmıyor, İbrahim Bakırcan isminde bir hintliden "ulumu diniye ve hikemiye," öğreniyordu. Öğrendiklerini öğretmek hususunu da ihmal etmiyor, (hâcei evvel) namında fen ve ilim kitapları neşrediyordu.

İstanbul'a döndükten sonra devlet memuriyetini terkedip matbuat hayatına atıldı. İlk olarak Tahtakalede bir evde küçük bir matbaa açtı. Bir matbaa ki, muharir, hem mürettip hem işçi hem de mücellittir. Bu çalışma sayesinde ki az sonra Camlı han ve sonra da Babıaliye nakledebildi,

Bağdattan avdetinden bir sene sonra Ebüzziya vasıtasile Kemali tanıdı. Dağarcık, Kırkanbar gibi mecmualar ve Devir, Bedir gazetelerini çıkardı

Bir akşam Gedikpaşa tiyatrosundan bu gençleri toplayıp muhakemesiz, muhtelif yerlere nefyettikleri zaman Ahmet Mithatın da hissesine Ebüzziya ile birlikte Rodosu boylamak düşmüştü. Evvelâ bir evde sonra da zindanda geçirdikleri 1115 gün zarfında çalışmayı bırakmamış, dersler vermiş ve bir çok kitaplar yazmıştır. Yazdığı yazıları küçük kardeşi Cevdet beye gönderiyor, o da Cevdet imzasile neşrediyordu.

Beşinci Sultan Muradın cülusundan sonra İstanbul'a avdet ettiler. Ahmet Mithat Rodostaki neşriyatına hız verdi ve vaktile çıkıpta yazı heyetinin felâketine sebep olan İbret gazetesi yerine ittihat namile yeni bir gazete kurduğu gibi bu arada bir çok romanları da intişar etti. Bundan sonra Tercümani hakikatı tesis etmiş ve bilaahire damadı olan muallim Naci efendiye gazetenin edebi kısmının idaresini vermişti.

Yine bu sıralarda (1305-1887) ağustosunda Paris tarikile Stokholma gitmiş ve müsteşrikler kongresinde Türkiyeyi temsil etmişti. Bu seyahatin neticesi olarak geldikten sonra (Avrupada bir cevelan) ve (Gülzar hanım) kitaplarını çıkardı.

Tekaüt olduktan sonra Darülfünun ho-

calıklarında, birçok meclis ve cemiyetlerde bulunan ve bu memleketin varlığı ile iftihar edebileceği Darüşşafaka gibi bir müesseseye filen ve ve fahriyen bir çok hizmetlerde bulunan Ahmet Mithat efendi bu uzun mesai devresinden sonra nihayet 1913 senesi kânunuevvelinin 30 uncu günü hayata gözlerini yumdu.

Şüphesiz ki Ahmet Mithat efendinin birinci vasfı çok yazmak ve çok okumaktı. Bilhassa Fransızca'yı öğrendikten sonra okuma faaliyeti hâd noktasını buldu. Kendisi "Magazin des enfants" gibi küçücük çocuklara mahsus kitaplardan bedile Volterin en âli mebahisi hikemiyyesine varıncıya kadar elime geçen kitabı okurdum. Benim için kitap intihabı yoktu...," diyor. İşte bu sebebledir ki Mithat efendi hiçbir sahada ihtisas sahibi olamamıştır. Yazdığını tekrar okuyup tashih etmemesi de üslubunun güzelliğine mani olmuştur. O kadar çok yazmıştır ki kendisine haklı olarak kırk beygir kuvvetinde yazı makinası adını takmışlar. Onda belki de bir hastalık vardı: bildiğini söylemek. Merhum Abdurrahman Şeref beyin dediği gibi yazmak için" okur, okumak yazardı. Geceleri saat dokuzda yatar ona kadar okumuş; ama ne olursa: sebiyat, tarib, tabiiye, musiki, güzel sanatlar, velhasıl her mevzua ait bulunduğu kitapları devredermiş. Bu kadar okumasına göre şiire hiçte aşına değilmiş; en meşhur beyitleri bile aklında tutamazmış.

Fakat Ahmet Mithatın bir zamanlar şiire de merak saldığı malumumuzdur.

Dili bimarı tedavi edecek kimdir kim
Derdimiz aşk eseridir ne eder bunda
hekim

gibi bazı aşıkâne beyitleri varsa da tabii kıymeti yoktur.

Muallim Naciye yazdığı mektuplardan birinde Tuna vilâyeti mektubi kaleminde bulunduğuş esnada Galip ve Ethem bey-

lerden teşvik gördüğünü ve hatta Ethem beyin kendisine şöyle bir teşvikname yazdığını söylüyor:

Hazreti Mithat efendi-i maarif pişenin
Zâhir oldu nazm-u nesr içre olan
mahiyeti
Hame i muciz rakkam icaz eyleyüp
Cin kaside yazsa şayandır berayı
mithati

Ne kadar dikkatli bir adam olduğunu göstermek için şu vakayı naklederler:

İstanbul Avrupalı bir ressam geliyor. Muhtelif tablolar meyanında bir de sırk hamallarına ait levha yapıyor. Ressam eserlerini göstermek üzere merhum müze müdürü Hamdi bey de dahil olmak üzere bir çok güzide zevatı davet ediyor. Davetliler arasında Ahmet Mithat efendi de vardır. Resimlerin hepsi beyenilir; yalnız Ahmet Mithat efendi strik hamalları tablosunu beyenmez. Sebebi de şu imiş: sırk hammallarının arkadakilerle öndekilerinin ayak atmaları bir olmayıp arkadakiler sağ ayaklarını atınca öndekilerin sol ayaklarını atmaları icap ettiği halde ressam arkadakilerin de, öndekilerin de bir olarak çizmiş. Mithat efendinin iddiası üzerine derhal bir tecrübe yapıyor ve ressamın yaptığı şekilde yürümek mümkün olmaz. Tabloyu da yırtmak mecburiyeti hasıl olur.

Yazın kolları sıvalı, ayakları çıplak olarak yazı yazar; yorulunca arkası üstü halı üzerine yatar, ellerini de başı üzerine kormuş. İşsiz ve yorgun olduğu günler, çoluk çocuğunu etrafına toplar ve hatta para vererek onlara masal anlatır. "bunların çoğunda hikmet vardır," dermiş. Hiç kimseye minnettar kalmak istemez, kendi çocuğuna bile iltimas etmezmiş.

Damadı Muallim Naci öldüğü zaman bir buhrana tutulmuş, kolları sıvalı, elinde roveler on onbeş gün kırlarda dolaşmış.

Siyasi mesleğinde sadece meşrutiyetçi imiş. 24 temmuz inkılabı için:

"Bu bizim intizar etmediğimiz bir nimettir. Ben hayatımda meşrutiyetin iade olduğunu göreceğimi ümit etmiyordum;

Rodostaki menfadan avdetimizden sonra hürriyetperverlerin pek ufak bir ekalliyet teşkil ettiğini anlamıştık. Mademki himmet erbabı sayesinde bu nimete tekrar nail olduk, artık daimi olarak muhafazasına çalışmalıyız. Bunun muhafazası fikri, umum halkın dimağına hak olunmalıdır; yoksa 93 teki gibi hayal inkisarına uğramak muhtemeldir." dermiş.

Ahmet Mithat efendinin her şeye karışmak itiyadı da vardı. Bunun yüzünden Şervetifünuncularla arası açılmış ve onların husumetini celbetmişti. Tefvik Fikret bile (Timsali cehalet) adlı senbolik manzumesile Ahmet Mithatı hicvetmişti.

Onun eserlerini yalnız bura halkı değil, Rusyalı müslümanların her sınıf halkı da büyük bir lezzetle okurdu. Bilhassa İslam dinini müdafaa için yazdığı üç ciltlik (Müdafaa) adlı eseri Rusyalı İslam alimleri arasında büyük bir itibar görmüştü. Onlarla mektuplaşır ve bir çok nasihatler verirdi. Onlar da İstanbul'a geldikleri vakit ilk işleri Ahmet Mithat efendiyi ziyaret etmek olurdu.

Ahmet Mithat efendinin bir de Türkçülük tarafı vardır. Türkler hakkında: "Bu millet kadar meleki hasletlere mâlik bir millet arz üzerinde nadirdir. Mesut olmağa pek lâıyk olan bu millet, acaba hangi zaman, mizacına, hissine riayet edilmek şartile, doğru yola sevk edilmiş te gitmekten imtina etmiştir," diyor.

Osmanlıların tereddidini bütün Türklere yükleyen kimselere ve bu idareye Türk idâresi denmesine kızar "Bu adamlara karşı göğsünüzü gere, gere ve bağıra, bağıra söyleyiniz ki hemen hiç bir devirde hükümet idaresini Türkler kendilerine hasretmemişlerdir. Muhtelif unsurlardan hepsi de bunda müşterektirler. Eskiden şimdiki gibi milliyet fikri mevcut olmadığı için hükümet adamlarının kavmi mensubiyetleri göze çarpmazdı. Hele İstibdadın son devirlerinde gayri müslim unsurların ve hatta bazı ecnebilerin de büyük bir mesuliyet hisseleri vardır," dermiş.

